

1. **KOT** (178) *sb m*

o jasne.

sg *N* kot (73). ◇ *G* kota (16). ◇ *D* kotowi (2), kotu (1); -owi *KochFr*; -owi : -u *RejRozm* (1 : 1). ◇ *A* kota (47). ◇ *I* kotem (8); -em (1), -(e)m (7). ◇ *L* kocie (2). ◇ *V* kocie (6). ◇ *pl N* kotowie (7) *GlabGad*, *RejRozm*, *PaprpPan* (3), *BielRozm*, *CiekPotr*, koci (2) *KmitaSpit*, *RybWit*, koty (2) *RejKup*, *RejWiz*. ◇ *G* kot(o)w (2). ◇ *A* koty (6). ◇ *I* koty (2). ◇ *L* kotach (1). ◇ *A du (cum nm)* kotu (1) *KochAp* 6.

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

1. zool. *Felis catus L.*; kot, zwierzę domowe; *aelurus, catus, feles, felis Mącz*, *Cn*; *murilegus Mymer*¹; *cata, musio Cn* (139) : Kot niegdy kurá włąpił *BierEz* H3v, G2v [4 r.], 114, K [5 r.], Ov, P3 [2 r.] (15); *Mymer*¹ 27; Wezmi kota tłuftego á odrzy gi *FalZioł* V 112, +6v, IV 7a [2 r.]; Przeciągną powroz przes wodę A pewnie komu na fłkodę Prziwiążą kota v koncza Zdrugą ftronę drugi goncza Daway daway zawolaią Za powroz wflitczy chwitaią *RejRozm* 398, 391 [2 r.], 392 *did*, 396 *did*, 397, 398 (9); *RejWiz* 55; *Catus*, *Adiect.* Mądry/ Chytry. *Catus* substantivum, *Kot. Mącz* 41c, 4b, 120c, 352c; *SienLek* 31, 70; *GórnDworz* O 6 [3 r.]; *CzechRozm* 68; *KochFr* 46, 94, 117 [2 r.]; *KochSob* 59, 60; *Koty narychley łzczurki* *wygubi GostGosp* 18; *CiekPotr* 31; *CzahTr* G4v, K3v, K4 [3 r.], K4v, L [3 r.], Lv.

W porównaniach (10): *KromRozm I* [H3]; *Mus Alpinus*, *Zwierzątko* [...] ták wielkie yáko dobry kot *Mącz* 238b, 164a, 370c; ow iáko kot s káthá wygláda á náfluchawa co o nim ludzie mowiá *RejZwierc* 268, 239v; ták pokornie iák *Kotowie* chodzą. *PaprpPan* Z2; *KochBr* 152; iefli fię dobrymi wczynkami wyfmukniełz/ iáko koth/ kiedy fię liże/ áby cię Pan Bog przyiáł *ReszPrz* 57; Przyzwála ná małżeńftwo/ y hoyny/ y śmiáły: Pan młody bez baczenia/ iák kot zágorzáły. *KlonWor* 68.

Tytuł (2): *RejRozm* 391; Piáł teź dla dobrych towarzyszow diálogi rozliczne *Kofterę* s pijanicą/ *Wárwáfá* z *Dikáfem*/ *Lwá* s *Kotem RejZwierc* Aaav.

W charakterystycznych połączeniach: kot biały, bury (3), czarny (2), głodny, tłusty.

Przysłowia: gdzie słowo álbo wyrozumienie wątpliwe włápic [prokuratorowie] mogá/ á ná nie iáko *Kot ná Myłz* dybiá *GroicPorz* ev; *RejWiz* 67, 136; *RejZwierc* 222v, 229v; *RybWit* B3v. [Ogólem 6 r.].

Bo bys mie tu prawie zawiodł iako kota w fgrzebiach vplotł. *RejKup* m3; *RejWiz* 48, 124, 193v; *RejPos* 192v; *Niedobrego znać y źimie y lecie*/ Bo záwždy by kot w grzebiach fię vplecie. *RejZwierc* 222. [Ogólem 6 r.].

A kotá kto v mleká wyernego widuye. *March*¹ A3; *Nierad* bywa wierny kot vmleká. *March*³ Vv. *RejKup* g4; *Dwu kotu w ieden wór* zle fadzác. *KochAp* 6.

Stym kot rad miefłka wezgodzie/ kto mu fię da lizác pobrodzie. *March*¹ A4.

Skacząc iáko głodny kot po puftey komorze. *RejWiz* 2v.

Wierz mi że kot zá vchem nie iednemu wrzańnie/ Myflác o tym *RejWiz* 82.

iáko *Kot* ze dzwonkiem/ fłkacząc *RejZwierc* 53v.

Pewnie iż *Kotá* w worze drudzy tárguiecie *HistLan* F; [Spem praecio non emo. Yáko mowiá przy dworze/ Nie kupiuią kotá w worze. *TerentMatKęł* R8, K4].

Nic nie iefł rozum kto fię im nie zdobi/ Iákoby kotá chował w puftey krobi. *RejZwierc* 214; [Lecz drugi pan *Chám*/ ták fię chełpą zdobi/ Z bogactw iák pftry kot/ á zákryty w krobi *StryjGoniec* E2v (*Linde*).] [Cf kur pstry *RejZwierc* 219.]

im kot łtárfzy/ Tym/ póspolície mówią/ ogon iego twárfzy [!] *KochFr* 132.

Wyrażenie: »kot łowny« (1): igry łthroifz/ iákoby myłz w domu gdzie kotow łownych ábo łápek nie máłz [*ubi catulae vel museipulae non sunf*] *HistAl* C3v.

Zestawienie: »kot egipski« = *Felis lybica* Forster; kot nubijski; przodek kota domowego, w Egipcie czczony jako zwierzę święte (1): Mus Indicus, Nieyákíe zwierzę ták wielkie yáko kot Aegypski. *Mącz* 238b.

W *przen* (40) : kot bury [...] dołtał iegomości [*pijanego skowronka*] [...] TRzebá fię záfwsze wárowác nam kota/ Nie vpijác fię áni leśc do błotá. *CzahTr* Lv.

Fraza: »kot we łbie przemieszkiwa, załágnie się; [*komu*] we łbie grzebą koty« [*o głupim, niespełna rozumu*] (1 : 1; 1): *RejJóz* D3; iákíe kłopoty Miewa/ komu iuż we łbie grzebą więc ty koty. *RejWiz* 42; *KochSob* 59.

Zwroty: »kota ciągnąc« = *narazić się na karę cielesną* (1): chcefzli mię [*łyżkę*] wziác/ Muśifz kotá ciągnąc. Kto mię łtąd wyniefie/ Káżdego dąb wzniefie. *RejZwierc* 239.

»ciągnąc kota [*z kim*]« = *klócić się, wojować* (3): *BielKom* F6; Przyrodzenie z nim [*sumnieniem*] záfwszdy ciągnie kotá. *RejZwierc* 223, 226.

»ciągnąc (a. pociągąc) kota« = *ośmieszać się, wygłupiać się; być oszukanym, być w błędzie* [*szyk zmienny*] (14): *RejJóz* D5v; *RejZwierc* 68v; prawda iż fie potym nikczemność ich odkryłá/ wízákżefmy my przedfię przez długi czás ciągnęli kothá *GórnDworz* D4, S6; *BielSat* D3; Drapye pochlebcá iefzcze zá żywotá/ A kto mu wierzy bárzo ciągnie kotá. *RejZwierc* 217, 215, 222, 269; *Strum* R3; *BielSjem* 4; *BielRozm* 28;; *KochFrag* 23; łczęśliwy/ czyi łtirnik iefł cnotá/ Iuż nie pociąganie zá głupimi kotá. *GosłCast* 55.

»ciągnąc (a. przeciągnąc) kota, kota ciągnięcie« = *brać udział w grze polegającej rzekomo na przeciąganiu kota na sznurze przez rzekę w celu wciągnięcia do wody upatrzonego delikwenta* [*szyk zmienny*] (13 : 1): *RejRozm* 401; *RejFig* Bb7 [2 r.]; dobra to wdy byłá wodá/ przez ktorąś w. m. kotá ciągnął. *GórnDworz* Qv, Qv [2 r.]; *RejZwierc* 224, 227v, 230v; *MIkofz* kotá przeciągnął/ Ian fię rzezał w kofzu *KochFr* 94, 10, 46, 94; *KochSob* 59.

»koty drzeć« [*z kim* (2), *między sobą* (1)] = *klócić się* [*szyk* 2 : 1] (3): z drugimiby też koty drzeć/ ábo iáką nienawiśc wieśc muśiał [*cum aliis etiam simultatem vel inimicitias exerceat*] *ModrzBaz* 44v; *PowodPr* 34; żebym fię nie zdał być iednym z tey roty/ Co ledá zá przyczynką z kościołem drą koty *KlonWor* 47.

»puścić koty z głowy« = *prawdopodobnie dać upust szalenstwu* (1): w tey bitwie gdy Mars puścił koty z głowy/ Rowne były Zołnierzom gory/ rowne rowy. *StryjKron* 255.

Przen (3) :

a) *Gra polegająca na przeciąganiu kota przez wodę* (2) : łkoro fie kot odpráwi/ to powrozy hnet rozwiefzác/ wyłufzyc/ y łchować ná drugi raz każę *GórnDworz* Qv; *KochFr* 10.

b) *Człowiek ośmieszony* (1) : Bo on czo harcował wbloczie Y dzis go wolaią koczie *RejRozm* 404.

2. zool. *Felis silvestris* Schreb.; żbik; drapieźnik z rodziny kotów (*Felidae*), przypomina kota, jednak większy z krótszym ogonem (7) : IEden co Kotá ciągnął/ fiedzác fie zámyłfi/ Drugi rzeczé/ że nam

żwirz tá żimá wyniřczy. Ryliom Zdbiom á Wiewiorkam/ to tym nic nie będzie [...] A ten łzepce [...] iákoć zálawia/ by wřpomionął Kotá. *RejFig* Bb7.

Zestawienia: »dziki kot« = *żbik*; *melis Mącz, Cn*; *taxo Cn* (3): Tłuc fie iáko dziki kot álbo w lefie zaiąc. *RejWiz* 60v, 12v; *Melis* [...] *Zbik* álbo dżiki kot. *Mącz* 214c.

»leśny kot« = *żbik* (3): *FalZioł* IV 7a; *Zdeb/* álbo leśny koth: [...] *Cattus fylueřtris* [...] *Wildekatz. SienLek* 244v; *BielRozm* 2.

Szereg: »zbik (*a. zdeb*) albo dziki (*a. leśny*) kot« (1 : 1): *Mącz* 214c *cf* »dziki kot«; *SienLek* 244v *cf* »leśny kot«.

3. zool. *Cercopithecus sp.* (Rost); koczkodan; małpa zwierzokształtna z podrzędu wąskonosych (Catarrhini) (13) : Wřzakoż też małpy y kotowie maią ręce. *GlabGad* D3; *Witay* dobry pácholiku/ A nápoły niewolniku/ Co by kotá ná łáncuřzku/ Chowaią cie w tym kożuřzku. *RejZwierc* 232.

Zestawienie: »morski kot« = *cercopithecus Mącz, Calep, Cn*; *simia caudata Mącz, Cn*; *celphus, cepus Cn* [szyk 5: 2] (7): *Przychodźili do nas Nigrythe Gámbré Kroleřthwá* [...] przynořili *Koty* morřkie/ tákież *Małpy/ Dáktyły y Pálmowe* owoce *BielKron* 451v, 264; *Mącz* 48b, 393c; *Cercopithecus* [...] *German. Ein Meerkatz* [...] *Morski kot.* [...] *quasi simia caudata, quam marmonem vulgo dicimus Plin. lib. 8. Cercopithecus nigri capibus, pilo asinino et dissimiles caeteris voce sunt. Calep* 182b.

a. W funkcji przezwiska (2) :

Szereg: »koczkodan i morski kot« (2): *mnie Koczkodanem y morřkim kotem Marćinkiem* [...] *po dźiecińřku/ názywác niewiem ielři przyřtało CzechEp* 82; *beřtyą/ řwinią dziką/ koczkodanem/ morřkim kotem/ niemotą/ mięřzańcem Szląřkim/ Czeřkim/ Cygáńřkim* [...] *przeżywa. CzechEpPORz* *3v.

a. Futerko małpie (3) : *Kotá ná nim pokłwáli/ řowę wypierzyli/ A z káftaná bawełnę wřzyřtkę zwywłoczyli. KmitaSpit* C2, B, C5.

b. Herb: [O kleynocie dawnym w Polřcze Koth/ ktorego zdawná Przodkowie vřywáli Szárego w żółtym przepářaniu ná Czerwonym Polu řiedzącego. Piřze o nim Długořz/ że ma być *Catus Marinus PaprHerby* 575.]

Zestawienie: »Kot Morski« (1): [*przyřli*] *Szłáchtá Herbu* [...] *Kot Morřki [Cattus Marinus JanStat* 748]/ *Woyřznára Wilkolewiczá SarnStat* 991.

4. O człowieku (6) :

a. Łobuz; może głupiec (5) : *Y nas kazdego zufalcza* [...] *Ktori iedno řplochą głową To kazdego kotem zową RejRozm* 394, 393, 395 [2 r.]; *gdy fie zá ktorym chłopow wlecze rotá/ To iuż máiá w powadze nawięřtźego kotá. RejWiz* 97.

b. Przebiegły, przewrotny (1) : *Astusus* [...] *Versutus oautus* [...] *Chitry, kot. Calep* 108a.

5. Prawdopodobnie: Kruczek, wybieg (1) : *A ktoby chciał wypięřć koty w nářzym práwie/ Mogłby ie włářnie názwác páięřcza řieć práwie. RejZwierc* 244.

6. [Prawdopodobnie: Pieniądze:

Wyrażenie: »kot z workiem« = *trzos z pieniędzmi (z niem. Geldkatze): [złodziej] chustki po skrzynce przewraca, A z workiem kota co napilniej maca. Którego skoro do kalety wegnał, Swojego księżyka tak milczkiem poźegnał. OtwinErot* 89.]

7. *n-pers* *Przydomek od nazwy herbu; przezwisko (11)* : *LibLeg* 11/100; zeznal yfz na walyfchewy v yakyegofz kotha vkradl sziekyszerke krawczikowy kthorego nyezna *LibMal* 1551/161v; *RejZwierz* 68v; *PaprPan* Z2 [2 r.].

Zestawienia (6): apellacyey ktorha ssya wyodla o zabycie slychatnego nyegdi andrzeya kotha sokolowskiego *ZapWar* 1546 nr 2612; *RejZwierz* 68v, bb3; Choćimirfcy Kotowie. *PaprPan* Z2; *SarnStat* 992, 1084.

*** *Dubium (1)* : Powietrze im nie lūży [...] Biliby fię/ ále im trupy fzetne fzkodzą. Pożyły ich [...] Zginęło tám ták wiele Pigmeow [...] Iáko kiedy Hiszpani Granátenfow/ írogich [...] pożyli/ że fię nie doftáli Mieczom/ ále ná cierniu y kotách zoftáli. *KmitaSpit* Cv.

Synonimy: 2. *źbik*, *zdeb*; 3. *koczkodan*, 4. **a.** *zuchwalec*.

Cf **KOTEK**, 1. **KOTKA**

MK